

*Олена Борзик
(Харків, Україна)*

ПЕДАГОГІКА
(Проблеми підготовки фахівців)

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК
ПРОФЕСІЙНОЇ ЯКОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ**

В умовах реформування змісту початкової освіти значно зростають вимоги до виховання педагогічних кадрів нової генерації в процесі професійної підготовки. Реалії сьогодення потребують конкурентоспроможних фахівців, зокрема вчителів початкових класів, здатних орієнтуватися в полікультурному просторі, розуміти і визнавати цінності плюралізму, конструктивно взаємодіяти з представниками різних соціокультурних спільнот на засадах гуманізму, налагоджувати гармонійні діалогічні стосунки з підростаючим поколінням. У зв'язку з цим сучасний учитель має володіти новими професійними якостями, такими як відкритість, мобільність, соціальна активність, емоційна стабільність, комунікабельність, висока емпатійність, повага до іншої особистості, толерантність й інші.

Сучасна наука розглядає проблему толерантності в онтогенезі у філософському, психологічному, педагогічному та соціокультурному контекстах.

Певні аспекти толерантності відображені у працях філософів (М. Бердяєв, У. Джеймс, М. Золотухін, П. Кінг, В. Лекторський, В. Соловйов та ін.); соціологів (Г. Бутигін, Г. Зіммель, С. Оксамитна, О. Швачко та ін.); психологів (Б. Ананьєв, С. Бондирева, А. Маслоу, К. Роджерс, У. Солдатова та ін.). Порушена проблема розглядалась у працях класиків педагогічної думки (Я. Коменський, Я. Корчак, М. Монтессорі, В. Сухомлинський, К. Ушинський,

С. Френе, Р. Штайнер та ін.).

До наукового пошуку сутності феномена «толерантність» та його особливої значущості для формування професіоналізму особистості педагога долучалися такі вчені (М. Андреев, О. Безносюк, О. Довгополова, І. Кривошاپка, О. Майборода, В. Пісоцький, Г. Пономарьова, І. Сінельнік та ін.). Особливо важливе значення мають наукові розвідки з теорії і практики професійної підготовки вчителів у зарубіжному досвіді (Н. Авшенюк, М. Лещенко, З. Малькова, А. Парінов, Л. Пуховська, О. Романенко та ін.).

Більшість дослідників зосереджують свою увагу, головним чином, на обґрунтуванні загальних теоретичних положень виховання толерантності молоді, зокрема майбутніх учителів початкової школи, а проблема виховання толерантності як професійної якості студентів педагогічних вишів залишається недостатньо вивченою.

Аналіз шляхів вирішення означеної проблеми свідчить, що не існує єдиного підходу щодо характеристики толерантності як особистісної та професійної якості учителя початкових класів. Сутність толерантності майбутнього учителя початкових класів розглядається як багатовимірний соціокультурний феномен; як інтегративна якість особистості, емоційно-ціннісний орієнтир її діяльності; як модель активної та позитивної гуманістичної взаємодії із соціумом; як складова та найважливіша характеристика професійної культури та ефективної педагогічної діяльності; як показник педагогічної майстерності [4].

Незважаючи на багатогранність розуміння толерантності в різних контекстах, кожен з яких надає їй свій особливий етимологічний відтінок, ми визначаємо даний феномен як прагнення і здатність людини до діалогічної позитивної взаємодії з навколишнім світом та іншими людьми, що зумовлена особистісно-ціннісним ставленням до оточуючих – терпінням, витримкою, готовністю до розуміння, сприйняття їхньої відмінності та самобутності на засадах усвідомлення надійності власних позицій. У цьому сенсі толерантність

є рідкісною рисою характеру. Толерантна людина поважає переконання інших, які не намагаючись довести свою виняткову правоту [1].

На нашу думку, Г. Олпорт розробив найповнішу характеристику толерантної особистості:

- орієнтація на себе (толерантна людина більше орієнтована на особистісну незалежність ніж на належність зовнішнім інститутам і авторитетам);

- потреба у визначеності (визначає різноманітність, готова вислухати будь-який погляд);

- здатність до емпатії;

- перевага свободи, демократії;

- уявлення про самого себе (толерантна людина добре обізнана про свої позитивні та негативні якості, не схильна у всіх лихах обвинувачувати інших осіб);

- відповідальність (не перекладає відповідальність на інших);

- захищеність (відчуття безпеки й переконаність у можливості подолання наявних проблем) [3].

Толерантність не вродженою рисою особистості, її можна і потрібно виховувати на всіх етапах життя людини. Шлях до толерантності – це інтелектуальна праця, оскільки її досягнення можливе лише за умови зміни самого себе, власних переконань та стереотипів.

У сучасних дослідженнях толерантність як професійна якість учителя розглядається як: здатність учителя встановлювати діалогічні відносини з суб'єктами освітнього процесу; здатність зрозуміти, визнати й прийняти учня таким, яким він є, тобто як носія інших цінностей, логіки мислення й форми поведінки; інтегративна якість особистості вчителя, ідеал міжособистісних відносин «учитель-учень» на основі прийняття, поваги й толерантності [2].

Студіювання наукових джерел надало нам підстави розглядати освітній процес вищого навчального закладу як ефективне середовище виховання толерантності майбутніх учителів початкових класів. Під *освітнім процесом*

вищого навчального закладу ми розуміємо цілеспрямовано організовану, керовану, багатофункціональну, відкрити педагогічну систему, в межах якої майбутній учитель початкових класів вибудовує індивідуальну траєкторію суб'єктно-професійного становлення, усвідомлює себе як особистісно та соціально (в тому числі професійно) розвинену цілісність.

Виховання толерантності – з педагогічної точки зору, це цілеспрямоване створення психологічних та соціально-педагогічних умов толерантної взаємодії, тобто створення простору для безпосередньої або опосередкованої взаємодії у поглядах або поведінці з іншими людьми, їх спільнотами. Проблема виховання толерантності складна та багатоаспектна. Ми розглядаємо її у контексті ціннісного ставлення до людей, незалежно від статі, віку, фізіологічних особливостей, соціального стану, політичної орієнтації, раси, національності, релігії, та культурної приналежності.

Виховання толерантності як професійної якості майбутніх учителів початкових класів є, на наш погляд, дієвим лише тоді, коли здійснюється поступово, день у день, і пронизує всі сфери і види діяльності тих, хто навчається. Освіта є саме тим соціальним інститутом, у межах якого може формуватися толерантна свідомість і поведінка тих, хто навчається як через зміст освіти, так і через систему виховної роботи, за допомогою програм, різних форм та методів навчання, які б допомагали сприяти розвиткові у студентів практичних навичок толерантної взаємодії. Педагогічний професіоналізм учителя початкових класів виявляється в готовності й умінні використовувати теоретичні знання в педагогічній діяльності; здатності вирішувати нестандартні педагогічні завдання; у готовності до співпраці з учнями, колегами та батьками; сформованості гармонійних міжособистісних відносин між учасниками освітнього процесу; ефективній комунікації, що виявляється в розумінні, чуйності, здатності до співпереживання та надання підтримки у конкретних ситуаціях; здатності керувати емоціями, емоційній стабільності та прояві педагогічної толерантності в різних конфліктних ситуаціях.

Отже, толерантність є важливою професійною якістю майбутніх учителів початкових класів, яка визначає успіх педагогічної діяльності, відкриває нові горизонти взаємовідносин і дозволяє гуманізувати педагогічне і міжособистісне спілкування. Виховання нової генерації конкурентоспроможних педагогічних кадрів, зокрема вчителів початкової школи, на ідеях взаєморозуміння, взаємоповаги, толерантності є однією з актуальних проблем вищої освіти України. Виховання толерантності майбутніх учителів початкових класів, які будуть творити долю не лише нашої держави, а й усієї планети, є гарантією суспільної стабільності, важливою запорукою благополуччя майбутнього всього людства.

Література:

1. Безюлева Г. В. Толерантность : взгляд, поиск, решение / Г. В. Безюлева, Г. М. Шеламова. – М. : Вербум-М, 2003. – 168 с.
2. Варенко Т. К. Виховання педагогічної толерантності майбутніх учителів на основі аксіологічного підходу : автореферат дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Т. К. Варенко. – Харків, 2011. – 20 с.
3. Оллпорт Г. Природа предубеждения // Век толерантности : науч.-публиц. вестн. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – № 5.
4. Чернявская В. С. Развитие педагогической толерантности в процессе непрерывного профессионального образования учителя : автореферат дис. докт. пед. наук. : 13.00.08 / В.С. Чернявская. – Владивосток, 2007. – 35 с.